

ISSN: 2687-220X

NOVUS ORBIS

Journal of Politics and International Relations
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Dergisi

Araştırma Makaleleri
Research Articles

Küresel Hegemonya, ABD ve COVID-19 Pandemisi: Salgının Küresel Güç Dönüşümü Etkisine İlişkin Bir Analiz

*Global Hegemony, the USA and the COVID-19 Pandemic:
An Analysis of the Effect of the Outbreak on the Global Power
Shifting*

Sertif Demir

Arktik Bilim Diplomasisi ve Türkiye

Arctic Science Diplomacy and Turkey

Ebru Caymaz

International Migration Dynamics in the Context of OECD Countries

OECD Ülkeleri Bağlamında Uluslararası Göç Dinamikleri

*Sinem Dedeoğlu Özkan
Seda Özlü
Dilek Beyazlı*

Europeanisation in the Non-European Union Countries and the Foreign and Security Policies of the Associated States

*Avrupa Birliği Üyesi ve Avrupa Birliği Üyesi Olmayan
Ülkelerin Dış ve Güvenlik Politikalarında Avrupahlaşma*

Erol Kalkan

Kitap İncelemesi
Book Review

Daniel Yergin

The New Map: Energy, Climate and the Clash of Nations

Aml Çağlar Erkan

Editörler Kurulu / Editorial Board

Baş Editör / Editor-in-Chief

- Doç. Dr. / Assoc. Prof. Özgür Tüfekçi

Genel Koordinatör / General Coordinator

- Doç. Dr. / Assoc. Prof. Alper Tolga Bulut

Yönetici Editörler / Managing Editors

- Arş. Gör. / Research Assist. Hülya Kınık
- Arş. Gör. / Research Assist. Göktuğ Kıprızlı

Kitap İnceleme Editörleri / Book Review Editors

- Doç. Dr. / Assoc. Prof. Bülent Şener (*Türkçe Kitap / Books in Turkish*)
- Doç. Dr. / Assoc. Prof. Murat Ülgül (*İngilizce Kitap / Books in English*)

Alan Editörleri / Section Editors

- Dr. Öğr. Ü. / Assist. Prof. Fatma Akkan Güngör
- Dr. Öğr. Ü. / Assist. Prof. Yılmaz Bayram
- Dr. Öğr. Ü. / Assist. Prof. Ayça Eminoğlu
- Dr. Öğr. Ü. / Assist. Prof. Vahit Güntay
- Dr. Öğr. Ü. / Assist. Prof. Erol Kalkan
- Doç. Dr. / Assoc. Prof. İsmail Köse

Yardımcı Editörler / Assistant Editors

- Arş. Gör. / Research Assist. Sinem Çelik
- Arş. Gör. / Research Assist. Çağıl Durdu
- Arş. Gör. / Research Assist. Emel İlter
- Arş. Gör. / Research Assist. Çağlar Kaya
- Arş. Gör. / Research Assist. Ayçe Sepli

Uluslararası Danışma Kurulu / International Advisory Board

- Prof. Dr. Mohammad Arafat – Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türkiye
- Dr. Shane Brennan – American University in Dubai, UAE
- Dr. Alessia Chiriatti – University for Foreigners of Perugia, Italy
- Prof. Dr. Murat Çemrek – Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. / Assoc. Prof. Rahman Dağ – Adıyaman Üniversitesi, Türkiye
- Dr. Federico Donelli – University of Genoa, Italy
- Prof. Dr. Süleyman Erkan – Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Monique Sochaczewski Goldfeld – Escola de Comando e Estado-Maior do Exército, Brazil
- Dr. Ayla Göl – University of Nottingham, UK
- Prof. Dr. Emre İşeri – Yaşar Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Gökhan Koçer – Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türkiye
- Dr. SungYong Lee – University of Otago, New Zeland
- Doç. Dr. / Assoc. Prof. Ali Onur Özçelik – Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Alp Özerdem – George Mason University, USA
- Dr. Öğr. Ü. / Assist. Prof. Kaan Renda – Hacettepe Üniversitesi, Türkiye
- Dr. Paul Richardson – University of Birmingham, UK
- Doç. Dr. / Assoc. Prof. Didem Ekinci Sarier – Çankaya Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. / Assoc. Prof. Hüsrev Tabak – Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Coşkun Topal – Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türkiye

Novus Orbis

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Dergisi

Journal of Politics and International Relations

ISSN: 2687-220X

Cilt 3 | Sayı 1 | 2021
Volume 3 | Number 1 | 2021

İçindekiler / Table of Contents

Araştırma Makaleleri / Research Articles

4

Küresel Hegemonya, ABD ve COVID-19 Pandemisi: Salgının Küresel Güç Dönüşümü Etkisine İlişkin Bir Analiz

*Global Hegemony, the USA and the COVID-19 Pandemic:
An Analysis of the Effect of the Outbreak on the Global Power Shifting*

Sertif Demir

36

Arktik Bilim Diplomasisi ve Türkiye

Arctic Science Diplomacy and Turkey

Ebru Caymaz

54

International Migration Dynamics in the Context of OECD Countries

OECD Ülkeleri Bağlamında Uluslararası Göç Dinamikleri

Sinem Dedeoğlu Özkan & Seda Özlü & Dilek Beyazlı

79

Europeanisation in the Non-European Union Countries and the Foreign and Security Policies of the Associated States

*Avrupa Birliği Üyesi ve Avrupa Birliği Üyesi Olmayan Ülkelerin Dış ve Güvenlik
Politikalarında Avrupahlaşma*

Erol Kalkan

Kitap İncelemesi / Book Review

92

Daniel Yergin

The New Map: Energy, Climate and the Clash of Nations

Anıl Çağlar Erkan

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

**KÜRESEL HEGEMONYA, ABD VE COVID-19
PANDEMİSİ: SALGININ KÜRESEL GÜÇ
DÖNÜŞÜMÜ ETKİSİNE İLİŞKİN BİR ANALİZ**

Sertif DEMİR*

Makalenin Geliş Tarihi // Received: 02.05.2021

Düzeltilme Tarihi // Revised: 25.05.2021

Yayına Kabul Tarihi // Accepted: 30.05.2021

Öz

Bu çalışmanın amacı, ekonomik büyüme, siyasi istikrar ve diplomasi yeterliliği gibi alanlarda küresel egemenliğinde belirli azalma eğilimi içinde olan Amerika'nın, COVID-19 virüsü kaynaklı pandemiden nasıl etkilendiğini analiz etmektir. Bu amaçla çalışma dört bölüm halinde incelenecektir. Birinci bölümde, hegemonya ve küresel liderlik ile ilişkin kuramsal bir literatür taraması yapılacaktır. İkinci bölümde ABD'nin küresel liderliğinin genel gelişim süreci; üçüncü bölümde ise küresel salgın hastalığın ABD'yi ne kadar etkilediği incelenecektir. Son bölümde ise Çin'i de içeren genel bir analiz sunulacaktır. Özetle ABD'nin, tarihsel, ekonomik, politik nedenlerle küresel liderlik açısından bir gerileme sürecine girdiği bilinen bir süreçtir. Ancak, COVID-19 Pandemisi dolayısıyla yaşanan ekonomik kriz ABD'yi olumsuz etkilemesine karşın, küresel salgın hastalık, ABD'nin mevcut küresel egemenliğine önemli bir değişim getirmemiştir.

Anahtar Kelimeler: Hegemonya, COVID-19 Pandemisi, ABD, Çin, Güç Değişimi

* Prof. Dr., Türk Hava Kurumu Üniversitesi, Lojistik Yönetimi Bölümü,
ORCID: 0000-0001-8329-8735, sertifdemir@gmail.com

Global Hegemony, the USA and the COVID-19 Pandemic: An Analysis of the Effect of the Outbreak on the Global Power Shifting

Abstract

The purpose of this study is to analyze how America, which is in decline in its global dominance, is affected by the pandemic caused by the COVID-19 virus. For this purpose, the study will be conducted in four parts. In the first part, a theoretical literature review will be done on hegemony and global leadership. In the second part, the general development process of the global leadership of the USA will be examined; in the third part, the extent to which the global epidemic has affected the USA will be examined. In the last part, a general analysis, including China, will be presented. In summary, the USA is in a period of decline in terms of global leadership due to historical, economic and political reasons. However, although the economic crisis caused by the COVID-19 Pandemic affected the USA negatively, the global epidemic did not significantly change the USA's current global dominance.

Keywords: Hegemony, COVID-19 Pandemic, the USA, China, Power Shifting

Giriş

Aralık 2020'de Çin'in Wuhan kentinde balık halinde ortaya çıkan bir virüsün yol açtığı küresel pandemi tüm dünyayı etkilemiştir. Milyonlarca insanın ölümüne, iş kaybına, üretimin ve dış ticaretin azalmasına ve gönencin düşmesine neden olmaktadır. Sağlık ve ekonomik başta olmak üzere, insan ve toplum hayatını önemli derecede etkileyen bu COVID-19 Pandemisine karşı hükümetler olağanüstü hal koşulları altında hem çalışma ortamı yaratarak hem de pandemiye karşı tedbirler alarak, mücadele etmektedirler. Bu süreç içinde yaklaşık 150 milyon insan hastalığa yakalanmış, 3,5 milyon kişi maalesef yaşamını yitirmiş ve 130 milyon insan iyileşmiştir (Worldometer, 2021).

Küresel salgın nasıl birey ve toplumları etkilemişse uluslararası ilişkileri de etkilemeye başlamıştır. Bu kapsamda uluslararası ilişkilerin temel aktörleri olarak sayabileceğimiz, birey, devlet ve uluslararası toplumda belirli bir derecede etkilenmiş ve bu etkilenme hem uluslararası ilişkileri hem de aktörlerin uluslararası siyasete etki yapma gücüne yansımıştır. Bu süreçte devletler işbirliğinden ziyade kendi halkının sağlık güvenliğini ön plana çıkararak realist bir tutum içinde olmuşlardır. Yine neoliberal kurumsalcı teorinin öngördüğü

uluslararası işbirliği ortaya çıkmamış, hatta uluslararası kurumlar, Dünya Sağlık Örgütü gibi, uluslararası işbirliğini sağlamada yetersiz kalmışlardır.

Son zamanlarda küresel salgının uluslararası küresel güçler arasında güç dönüşümü yaratmış mıdır sorusu sık sık gündeme gelmektedir. Çünkü küresel aktörler olan ABD ve Çin başta olmak üzere diğer önemli güçler olan Avrupa Birliği (Fransa ve Almanya), İngiltere ve Brezilya küresel pandemiden oldukça olumsuz bir şekilde etkilenmişlerdir.

Küresel siyaset esas olarak, küresel güçler tarafından kendi ulusal/ittifak çıkarlarını gerçekleştirmek amacıyla yapılmaktadır. Realist teorinin öngördüğü biçimde güç dengesi politikası, küresel siyasette istikrarı sağlamanın ve savaştan kaçınmanın belirleyici faktörüdür (Heywood, 2011).

Tarihte Roma İmparatorluğu'ndan itibaren; Osmanlılar, İspanyollar, Hollandalılar, İngilizler ve Amerikalılar küresel siyaset gücüne erişmiş devletlerdir. Söz konusu devletler belirli dönemlerde küresel anlamda belirli bir güce ulaşmışlardır ve küresel siyaseti kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmişlerdir (Molchanov, 2012; Demir, 2011). Genel anlamda, Batı medeniyeti olarak adlandırdığımız ve günümüze Amerika'nın önderliğinde varlığını sürdüren söz konusu medeniyet, son dört yüzyıldır küresel egemenliğini sürdürmektedir.

Bu çalışmanın amacı, küresel egemenliğinde ekonomik büyüme, siyasi istikrar ve diplomasi yeterliliği gibi alanlarda belirli azalma eğilimi içinde olan Amerika'nın, COVID-19 virüsü kaynaklı pandemiden nasıl etkilendiğini analiz etmektir. Bu amaçla çalışma dört bölüm halinde incelenecektir. Birinci bölümde, hegemonya, egemenlik ve küresel liderlik ile ilişkin kuramsal bir literatür taraması yapılacaktır. İkinci bölümde ABD'nin küresel liderliğinin genel gelişim süreci; üçüncü bölümde ise küresel salgın hastalığın ABD'nin küresel egemenliğine olası etkisi incelenecektir. Son bölümde ise Çin'i de içeren genel bir analiz sunulacaktır.

Analiz yöntemi olarak, niteliksel araştırma yöntemi esas alınmıştır. Bu kapsamda, bu konuda yayımlanmış bilimsel eserler ile uluslararası kuruluşların yayımlanmış bilgi ve belgeleri incelenmiş¹, sezgi, değerlendirme ve yorumlama kapasitesi ile çalışma ortaya çıkarılmıştır.

Çalışmada varılan ana sonuç şöyle özetlenebilir. ABD, İkinci Dünya Savaşı sonrası, küresel bir güç olarak ortaya çıkmış ve 2008 yılına kadar söz konusu küresel üstünlüğünü

sürdürmüştür. ABD'nin 11 Eylül sonrası uyguladığı *Terörle Savaş* konsepti ile önce Afganistan sonra da Irak'ta yıpratıcı ve uzun savaflara girişmiş, bu savaflar sonucunda önemli ekonomik ve askeri kayıplara uğramıştır. ABD savaşlarının ülkeye maliyetleri açısından yapılan bir araştırmaya göre; Afganistan Savaşı yaklaşık bir trilyon ABD dolarlık bir ekonomik kayıp ve 2300 askerinin ölümüne; Irak savaşı ise, yaklaşık bir trilyon ABD dolarlık bir ekonomik kayıp ve 4410 askerinin ölümüne sebep olmuştur. Her iki savaşta ABD'nin girmiş olduğu savaşlar arasından en ağır maliyetli savaşlar olmuşlardır (Harrington ve Suneson 2019). Diğer yandan 2008 küresel finans krizi hem ABD'nin küresel finans, ekonomi ve sermaye gücünü zayıflatmış hem de küresel egemenliğini temeli olan liberal ekonomi düzenin sorgulanmasına ve devlet müdahalesini öngören ekonomik politikalarının öne çıkmasına neden olmuştur. Ayrıca bu süreçte Asyalı güçlerde çok büyük bir ekonomik büyüme ivmesi sayesinde dünyanın hatırı sayılır ekonomik gücü olmuşlardır (Zakaria, 2008; 2019). Özetle ABD, tarihsel, ekonomik, politik nedenlerle küresel liderlik açısından bir gerileme sürecine girdiği bilinen bir süreçtir. Ancak, COVID-19 Pandemisi dolayısıyla yaşanan ekonomik kriz ABD'yi olumsuz etkilemesine karşın, küresel salgın hastalık, ABD'nin mevcut küresel egemenliğine önemli bir değişim getirmemiştir (Drezner, 2020).

1) Hegemonya ve Küresel Liderlik Kavramlarına İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar

Küresel dünya siyaseti, ilişkilerin birbirine girift olduğu karmaşık bir sürece işaret etmektedir. Küresel politik düzen de farklı aktörler birbiriyle etkileşim içinde küresel siyasetin oluşumunu etkilemektedir. Uluslararası politika ve uluslararası ilişkiler genel olarak devletlerin birebiri arasındaki etkileşimi açıklayan kavramlardır. 1648 Vestfalya Anlaşması ile ulus devletler ortaya çıkmış ve devletlerin aktör olarak uluslararası ilişkileri betimleme gücü artmıştır. Uluslararası İlişkiler kuramları genelde devletler başta olmak üzere, diğer aktörlerin birbiriyle etkileşimini analiz etmektedir. Günümüze değin uluslararası sistem bu etkileşimlerin neticesinde çok farklı şekilde betimlenmiştir. Roma İmparatorluğu dönemindeki tek kutupluluk, Avrupa Ahengi'nin hüküm sürdüğü 1815-1914 döneminde çok kutupluluk, Soğuk Savaş Döneminde ise çift kutupluluk belirgin olan uluslararası sistemlerdi. 1990 sonrası ABD'nin başat güç olarak ortaya çıktığı 1990-2008 dönemi de tek kutuplu sistem olarak nitelendirilmektedir. Görüldüğü üzere, her bir uluslararası sistem, belirli devletlerin diğer aktörlerden daha fazla güç kapasitesine sahip olduğu bir olguya

işaret etmektedir (Viotti ve Kauppi, 2010; Zakaria, 2008; Demir, 2011). Bu da bizi hegemonya veya küresel liderlik kavramlarına götürmektedir.

Hegemonya, küresel siyasette küresel egemenlik ve kontrol sistemini tanımlayan bir kavramdır. Kavram olarak, başat, üstünlük ve egemenlik gibi diğer üstünlük kavramları ile benzerlikler taşımaktadır. Hegemonya sözcük anlamı olarak, bir devletin diğer devletler üzerinde zorlayıcı tedbirler veya rıza ilişkisi içinde egemenlik kurması anlamına gelir. Bu kapsamda hegemonik güç, uluslararası sistemi hem zorlayıcı hem de zorlayıcı olmayan yollarla şekillendirme konusunda ezici bir yeteneğe sahip bir aktörün yeteneğini ifade eder (Norrlöf, 2015'ten aktaran Schmidt, 2018).

Tanım açısından hegemonya kavramını, uluslararası sistemin ve aktörlerin davranışları üzerinde büyük bir baskı ve/veya büyük etki veya kontrol kapasitesi kurulması olarak tanımlamak mümkündür (Antoniades, 2008). Hegemonik devlet, küresel güç siyasetini belirleyen, yönlendiren ve belirlenen düzene karşı aykırı bir yapının ortaya çıkması durumunda güç/kapasite kullanarak hegemonik düzenini korumak isteyen küresel aktördür.

Donald Puchala (2005'ten aktaran Knight, 2014), dünya düzeniyle ilgili literatürün çoğunun hegemonyayı, ayrıcalığın kurumsallaşması, çeşitli değerlerin dağılımında ortaya çıkan eşitsizlik ve eşitsizliğin doğasında var olan adaletsizlikler olarak ele aldığını belirtmektedir. Ayrıca, hegemonyayı genellikle insan ilişkilerinde kızgınlık, reddedilme ve ortadan kaldırılma durumu olarak ifade etmiştir. Ian Clark (2009'den aktaran Knight, 2014), Uluslararası İlişkiler literatüründe hegemon teriminin güç yoğunlaşması ile ilişkili ve üstünlük (primacy) kavramından çok daha geniş anlamı olduğunu belirtmiştir. Üstünlük (primacy) kavramı öncelikle maddi gücün kazanılmasına odaklanırken, hegemonya kavramı ise, statüsünün meşruluğu, lider devlete olan bağlılığın teminine ve ikincil devletlerin gönüllü ya da zorlayıcı olmayan rızasının sağlanmasına yoğunlaştığını ifade etmiştir.

Tarihsel açıdan *Hegemoni* sözcüğü ilk defa Pers İmparatorluğu'na karşı yapılan bağlaşıktaki, Atina Devleti ile diğer Yunan kent devletleri arasındaki ilişkileri betimlemek amacı ile kullanılmıştır. Bu bağlamda *Hegemoni*, Atina'nın diğer devletler üzerinde sürekli bir politik güç kurmadan onların birleşik güçlerini örgütlemesi ve yönlendirmesi şeklinde tanımlanmıştır (Erkmen, 2008; Demir, 2011).

Yapılan açıklamalardan anlaşılacağı üzere, hegemonya sağlamış olduğu bu etki ve zorlayıcı davranış, başka devletlerin veya bölgelerin doğrudan ve resmi kontrolünü içeren sömürgecilik yaklaşımını içermez. Dolayısıyla hegemonya, yabancı bölgelerin doğrudan yönetimi veya mülkiyeti anlamına gelen herhangi bir ilişki biçiminden farklıdır. Yani hegemonya kavramı, yabancı toprakların veya nüfusların ilhak edilmesi, işgal edilmesi veya edinilmesi gibi tahakküm biçimlerini kapsamaz (Antoniades, 2008).

2) Uluslararası İlişkiler Kuramları açısından Hegemonya Kavramı

Uluslararası İlişkiler, bir akademik disiplin olarak, 20. yüzyılın başlarında ABD'nin uluslararası siyasette artan gücünü bir yansıması olarak gelişmiştir. Bu alandaki kuramlar esas olarak, realist ve liberal görüş adı altında ortaya çıkmıştır. Daha sonra, Marksist düşünceye dayalı Uluslararası İlişkiler teorisi geliştirilmiştir (Heywood, 2011: 14-16). Ayrıca, İngiliz Okulu kuramı da bu ana akım teoriler arasında sayılmıştır (Viotti ve Kauppi, 2010: 11). Her bir kuramın kendi içinde alt teorilerin ortaya çıkması süreci yaşanmış ve ayrıca yorumlayıcı olarak betimlenen, inşacı, eleştirel, post-modernist, feminist ve normatif gibi yeni uluslararası ilişkiler kuramları da ortaya çıkmıştır.

Uluslararası İlişkiler literatürünün yapısı karışıktır ve farklı Uluslararası İlişkiler okullarından akademisyenlerin hegemonyanın dinamikleri, yapıları ve özelliklerinin uluslararası sistemin istikrarını nasıl etkilediği konusunda hemfikir değildirlere (Tomja, 2014). Yani hegemonyanın nasıl oluştuğu, hangi kapasite ve yeteneklerinin hegemonyaya katkı yaptığı, hangi koşullarda hegemonyanın ortaya çıktığı ve hegemonyanın nasıl kaybedildiği konusunda uluslararası ilişkiler kuramlarının yaklaşımları farklılık arz etmektedir (Antoniades, 2008; Schmidt, 2018; Hama, 2016; Knight, 2014). Bu kapsamda, konunun bütünlüğünün korunması amacıyla uluslararası ilişkiler ana kuramları olan realist, neo-realist, liberal ve eleştirel kuramlarının hegemonyaya bakış açısı incelenecektir.

Uluslararası ilişkilerin temel kuramlarından realist teori; düzenleyici bir otoritenin olmadığı anarşik bir uluslararası ortamda, devletler ana aktör olarak, çıkarlarını maksimize etmeyi hedeflerler. Bunun için güç geliştirme siyaseti ve/veya güç dengesi politikası izlerler. Gerçekçi teorilerde, güç, anarşi ve

dünyadaki gücün çoklu güçler arasında dengede tutulduğu varsayımına vurgu yapılır (Viotti ve Kauppi, 2010).

Geleneksel hegemonya anlayışı, ulus devletleri hegemonik gücün tek sahibi olarak gösterir. Çoğunlukla hegemon, hegemonik veya emperyal güç olarak adlandırılan bu devlet, uluslararası sistemin diğer aktörlerinin davranışları üzerinde kontrol yeteneğine/kapasitesine sahiptir (Antoniades, 2008; Erkmén, 2008; Schmidt, 2018).

Hegemonun üstünlüğünün yaratabileceği faktörler arasında coğrafya, doğal kaynaklar, endüstriyel, mali ve genel olarak ekonomik kapasite, askeri kapasite ve hazırlık, nüfus (eğitim gibi hem nicel hem de nitel yönler dahil), moral ve birlik, diplomasi ve hükümet, teknolojik yenilik vb. hususlar sayılabilir (Antoniades, 2008). Ikenberry ve Kupchan (1990: 287-288'den aktaran Antoniades, 2014) da hegemonik devletin diğer devletler üzerinde etki etme gücünün askeri yetenekler; ham maddeler, pazarlar ve sermaye üzerinde kontrol ve çok değerli mallarda rekabet avantajları sayesinde gerçekleşebileceğini ileri sürmüşlerdir. Suzan Strange (1987), hegemonyanın küresel konumu olarak adlandırılabilir dört yapısal güç unsuru önermiştir. Bunları, silaha başvurarak diğer ülkelerin fiziksel güvenliğini tehdit etme veya koruma yeteneği (güvenlik unsuru); küresel mal ve hizmet üretim sistemini kontrol etme yeteneği (üretim ögesi); uluslararası finans ve kredi sermaye piyasasını şekillendirme yeteneği (finansal unsur); bilginin gelişimini, birikimini ve transferini yönetme yeteneği (bilgi unsuru). Bütün bunlar, ABD'nin 1945-1970 dönemi sahip olduğu yapısal güç unsurları olarak görmek mümkündür.

Görüldüğü üzere, küresel hegemon gücün varlığı için askeri ve ekonomik kapasiteye sahip olunması ve bu kapasitelerin diğerleri üzerinde zorlayıcı etki yapabilecek iradenin ortaya konulması veya bu kapasitelerin diğer devletleri için bir cazibe merkezi niteliği taşıması gerekmektedir.

Kenneth Waltz (1979) önderliğinde geliştirilen gibi neo-realist yaklaşım, klasik realist anlayışa göre anarşik uluslararası sistem içinde devletler birincil aktörlerdir ve hayatta kalmak ve gücü veya güvenliği en üst düzeye çıkarmak için ittifak içine girebilirler. Bu bakımdan hegemonya, güçlü bir devletin kendi çıkarları doğrultusunda bir dünya düzeni kurması ve diğer devletleri zorla ya da ortak çıkarlar oluşturarak bu düzen içinde yer almaya yöneltme gücü olarak görülmektedir.

Bu bağlamda tesis edilen uluslararası düzeni hegemonik istikrar teorisi (HİT) ile açıklamışlardır. HİT, ilk olarak

ekonomi tarihçisi Kindleberger (1973) tarafından *The World in Depression 1929-1939* adlı eserinde önerilmiştir (Gills ve Patomäki, 2017: 92). Kindleberger, dünya ekonomisinin istikrarının hegemonik devletin yaratmış olduğu yarar sağlayıcı (benevolence) liderliğine bağlı olduğunu ileri sürmüştür. Bu tezler, daha sonra Stephen D. Krasner (1983: 2), Robert Keohane (1980), Robert Gilpin (1981; 1987: 72) ve Kindleberger (1981) tarafından genel bir teori olarak formüle edilmiştir (Gills ve Patomäki, 2017: 93; Schmidt, 2018). Geliştirilen HİT'e göre açık ve liberal bir dünya ekonomisi, hegemonik veya egemen bir gücün varlığını gerektirir. Bu teoriye göre hegemon, açık, liberal bir ekonomik düzen elde etmek için kamu mallarını (güvenlik, istikrar, barış, ekonomik refah gibi) kendi çıkarları doğrultusunda sağlar (Schmidt, 2018).

HİT, temelde, anarşik bir uluslararası sistemde uluslararası istikrarın nasıl sağlanacağına dair önemli bir kuram olmasına karşın, bu teorinin geliştirilme süreci, ABD'nin küresel liderlik gücünün azalmaya başladığı 1970 sonrası dönemine gelmektedir. Aslında, realist yanlısı Amerikalı düşünürler, ABD üstünlüğünün devamının tüm dünya için gerekli olduğu tezini ileri sürerek aksi takdirde bir anarşik süreç sonunda devletlerin zarar görebileceğini ima etmişlerdir.

Hegemonya kavramına açıklama getiren diğer kuramsal yaklaşım liberalizmdir. Liberaller, uluslararası ilişkilerde devleti ve güce olan bakışı realist düşünürlerin anlayışına yakındır. Ancak liberal uluslararası ilişkiler anlayışı, anarşik ortamın yarattığı belirsizliğe karşı güç geliştirmeyi ana yaklaşım olarak alırken, liberaller uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi, uluslararası kurumların varlığı, çoğulculuğun yaygınlaştırılması, uluslararası norm ve kuralların geliştirilmesi gibi araçların devletler arasındaki kuşkuyu azaltacağı ve böylece güce adayalı politikaların yerini alacağını öngörmektedirler. Neo-liberal düşünürler, Keohane, Nye ve Ikenberry hegemonya hakkında kuramsal çalışma yapan önemli şahsiyetlerdir. 1990 sonrası ABD'nin ortaya çıkan küresel üstünlüğünün teorik çerçevesini ortaya koymaya çalışmışlardır. Onların ortak özelliği; uluslararası işbirliğinin gittikçe artan önemi ve yeni dünya düzeninde ABD'nin küresel üstünlüğünün *cazibe* ve *rıza* olguları çerçevesinde diğer devletler tarafından kabul edilmesini çalışmalarında yansıtmalardır.

Neo-liberal anlayış, anarşik devletler sisteminde işbirliği olasılığı ve kurumların karmaşık karşılıklı bağımlılığının, anarşik yapıdaki uluslararası sistemde güven ve istikrara sağlayıcı unsur olarak görür. Liberal anlayışın bir türevidir olan, Neo-liberal kurumsalcı anlayış ise daha da iddialı olarak,

uluslararası sistemde istikrar ve güvenin tesisi için sadece hegemonik devletin gerekliliğine dair neo-realist varsayımına karşı çıkar (Viotti ve Kauppi, 2010). Uluslararası kuramların varlığı ve etkinliği ile uluslararası işbirliği yoluyla istikrar ve güveni sağlanabilecektir. Neo-liberal düşünürlerin bazıları hegemonyanın ana unsurunun askerî güç (Nye, 1990), bazıları ise ekonomik güç olduğunu ileri sürmektedir (Keohane, 1984). Keohane (1984) ayrıca hegemon tarafından kurulan uluslararası sistemin hegemonun çöküşünden sonra bile uluslararası kurumlar aracılığıyla işlemeye devam edebileceğini savunmuştur. Burada uluslararası kurumların uluslararası anarşik sistemde istikrar sağlayıcı rolüne olan önemine vurgu yapılmak istenmiştir.

Ikenberry (2011: 71-72'den aktaran Schmidt, 2018), liberal hegemonyanın üç kurumsal özelliği olduğunu ileri sürmüştür. Bunlar; başat devletin, belirlenmiş kurallar ve kurumlar sistemi içinde faaliyet göstermesi; başat devletin bazı kamu malları sağlaması ve son olarak, hegemonik düzen karşılıklı iletişim ve etki için görüşme kanalları sağlanması şeklinde ifade edilmiştir. Görüldüğü üzere, Ikenberry'de liberal düzenin için bir hegemon devletin varlığına inanmakta ancak, bunun güce dayalı zorlayıcı bir etkide bulunmaktan ziyade, karşılıklı bağımlılık ilişkisi içinde rıza ve güven tesis etmeyi amaçladığını ileri sürmüştür. Ikenberry ve Kupchan da (1990, 285'ten aktaran Schmidt, 2018) başat güce bağlılık durumunda olan devletlerin seçkin/elitlerin hegemon tarafından benimsenen normlar, prensipler ve değer yönelimlerini içselleştirmeleri sonucu hegemonik kontrolün ortaya çıktığını iddia etmişlerdir. Burada hegemon etrafında kümelenen devletlerin içinde elit kesimlerin hegemon devletin cazibe niteliğinden etkilenerek, kendi toplumuna bunu kabul etmeleri şeklinde ortaya çıkan bir bağımlılık ilişkisine vurgu yapılmaktadır. Bunun Amerika'nın yumuşak güç (soft power) şeklinde Nye (1990) tarafından kavramlaştırılan niteliğinin cazibe merkezi yarattığı ve ikincil derecedeki devletlerin elit gruplarını etkilediği belirtilmiştir.

Uluslararası sistemin yapısındaki değişimin doğasıyla ilgilenen eleştirel kuramcılar, Marksist perspektiften hegemonya kavramına açıklama getirmişlerdir. Bu kapsamda, hegemonya kavramına ilişkin farklı anlayış getiren Gramsciyen felsefesidir. Mussolini'nin gazabına uğramasına karşın düşüncelerinden ödün vermeyen ve bu yüzden hapiste ölen, İtalyan düşünür Gramsci hapisteyken kaleme aldığı felsefi yaklaşımı içinde hegemonya kavramı da önemli yer tutmaktadır. Gramsciyen düşüncesinin ana kavramları olan *hegemonya*, *tarihsel blok* ve *sivil toplumu* küresel ekonomik

politika bağlamında yeniden ele alarak anlamlandıran Robert Cox'tur (1993). Neo-Gramscyen olarak nitelendirilen Cox (1993), hegemonyayı başat devletin ideolojik olarak geniş bir rıza ölçüsüne dayalı bir düzen içinde yarattığı belirli bir türdeki egemenliği olarak tanımlar. Ona göre hegemonik bir düzen, ortak çıkarlar ve ideolojik perspektifler tarafından desteklenen dünya çapında bir üretim sistemidir. Cox'un küresel hegemonyanın üretim biçimine dayalı ideolojik bir kuramsal çerçevesinin olduğu, diğer devletlerin de paydaş olduğu bu ideolojik üretim biçiminde rızaya dayalı hegemonyanın kabulü ortaya koyması hegemonya kavramına farklı bir bakış açısı olarak görülmelidir. Ayrıca, hegemonyanın sadece ham madde gücü ve tahakkümünden daha fazlası olduğu görüşünü de ileri sürer. Hegemonya için, güçlü bir devletin egemenliği gerekli olabilir, ancak yeterli bir hegemonya koşulu olmayabilir. Bunun için hegemonik aktörün, evrensel değerler, normlar ve kurallarla bezenmiş bir maddi güce sahip olması gerekmektedir (Cox 1981: 139'dan aktaran Schmidt, 2018). Özetle bu yaklaşım, hegemonyayı maddi güçten değil, üretim tarzında egemen olan ulusötesi toplumsal güçlerde konumlandırır. Maddi iktidarın ve maddi kaynaklar üzerindeki hakimiyetinin önemini azaltmadan, hegemonyayı zorlama açısından değil, rıza, paylaşılan inançlar ve sağduyuyu açısından anlar (Antoniades, 2008). Sonuç olarak, eleştirel uluslararası ilişkiler kuramının önemli bir yaklaşımı olan Neo-Gramsciyen anlayış hegemonya kavramına Marksist bir pencereden bakar.

İngiliz Okulu, hegemonya kavramına açıklama getiren diğer bir uluslararası ilişkiler kuramıdır. İngiliz Okulu hegemonya kavramına *sosyal tanınma* olgusu bağlamında felsefi analiz getirmiştir. Bu görüşe göre hegemonya, herkesin bildiği gibi maddi güce eşdeğer olarak algılanmamalıdır. Hegemonya, sadece egemen devletin kendisinin özel bir niteliği de değildir. Hegemonya, hegemon devletin sahip olduğu kapasiteye bağlı olarak ortaya çıkan bir statü olmayıp, başkaları tarafından bahsedilen ve onlar tarafından tanınmaya dayanan bir statüdür (Schmidt, 2018). Clark (2009: 24'ten aktaran Schmidt, 2018) hegemonyayı önderlik edecek kaynaklara sahip bir devlete tanınan özel hak ve sorumlulukların kurumsallaşmış bir uygulaması olarak tanımlar. Anlaşıldığı üzere, İngiliz Okulu hegemonya kavramında vurguyu, hegemon devlet üzerinden değil, uluslararası yapının diğer aktörlerinin hegemon varlığa atfedilebilecek sosyal tanıma olgusu üzerinden yapmaktadır. Yani, hegemon devlet, uluslararası norm ve kurallarla bağlı birisi olarak algılandığı sürece, söz konusu aktörün hegemon statüsünün başka aktörler veya devletler tarafından kabul edilebilecek demektir.

Yukarıdaki analizler, hegemonya kavramına ilişkin temel uluslararası ilişkiler kuramlarının bütüncül bir yaklaşımı ortaya koymak için yapılmıştır. Bunun amacı, ABD'nin küresel üstünlüğünü anlamak ve bunu teori perspektifinden incelemektir.

3) ABD'nin Küresel Üstünlüğünün Yükselişin ve Gerilmenin Analizi²

ABD'nin küresel egemenliği, kendisine özgü özellikleri barındıran bir süreç içinde ortaya çıkmıştır. Dönemin en güçlü devleti olan İngiltere'ye karşı ayaklanarak bağımsızlığını kazan ABD; kurulduktan yaklaşık elli sene sonra Avrupalıların İşine karışmama ve Avrupalıları da Amerika'dan uzak tutma şeklinde betimlenebilecek Monroe Doktrini ile küresel bir aktör olduğunu dünyaya duyurmuştur. Bu süreç içinde Avrupalıların Amerika kıtasında yeni sömürge elde etme olanağını ortadan kaldırmış ve kendisi de tüm Amerika kıtasını istediği biçimde yönlendirme ve kontrol etme gücüne kavuşmuştur. ABD Monroe Doktrinini, 1823 yılından itibaren yaklaşık yüz yıl süre ile uygulamıştır. ABD'nin küresel ölçekte askerî, siyasi ve ekonomik bir güç oluşturmasında bu doktrinin önemli katkısı olmuştur.

Diğer yandan, okyanuslar doğal koruma sağlayarak ABD'ye karşı bir askerî tehdit riskini ortadan kaldırmıştır. Ekonomik kaynaklarının çoğunlukla askerî alanda değil katma değeri yüksek hizmetler, ticaret ve sanayide yoğunlaşmasını sağlamıştır. Amerikalıların verimli topraklar üzerinde zenginleşmesi; Max Weber'in *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu* (1997) eserinde belirttiği üzere, kapitalist materyalist dünya görüşü ile Hristiyanlığın dinsel/ticari ahlak ile anlayışının bileşiminin en güzel örneğidir.

Amerikan ulusunun ana ögesini; büyük çoğunluğu İngiltere'den olmak üzere Batı Avrupalı göçmen kitlesi oluşturmaktadır. Söz konusu kitlelerin Amerika'ya göçleri 1607, 1620 ve 1630 yıllarında gerçekleşmiştir. Bağımsızlık Bildirgesi'ne kadar söz konusu göçmenlerde Anglo-Amerikan Protestan kültürü egemen olmuştur (Huntington, 2004: 40; Ferguson, 2004: 35). 1776 yılında yayımlanan Bağımsızlık Bildirgesi özgürlük, eşitlik, demokrasi, bireysellik, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve özel mülkiyet ilkelerine bağlılığı ifade eden *Amerikan Ruhu* kavramının yaratılmasını sağlamıştır (Huntington, 2004: 46).

ABD küresel güce ulaşma sürecinde önemli ve tekil özellikler gösteren bir süreç yaşamıştır. Diğer devletlerin askerî

gücü, bu süreçte ABD topraklarına ayak basmamıştır. ABD kendi topraklarında bir savaş yaşamamıştır. ABD, kuruluşundan Birinci Dünya Savaşı'na kadar geçen yaklaşık 137 yılda, Kızılderililere karşı mücadele, güney sınırlarında Meksika ile kısa süreli savaşlar, 1860'lı yıllardaki İç Savaş, 19. yüzyılın sonunda İspanya ile Savaşları ve 20. yüzyılın başında Filipinler'in işgali hariç önemli bir askeri sorunla karşı karşıya gelmemiştir (Demir, 2011). Ancak ekonomik gücünü askeri güce dönüştürmede diğer devletlerden geri kalmamıştır. Çünkü çoklu güç dengesini olduğu ortamda, devletlerin ancak güç artırarak varlığını koruyabileceği bir süreç içinde küresel güç olmuştur.

Amerikan dış politikasının ana akımı, 1940'lardan beri modern uluslararası düzeni inşa eden iki büyük strateji tarafından tanımlanmıştır. Bunlardan birisi realist teori çerçevesinde şekillenen, çevreleme, caydırıcılık ve küresel güç dengesinin sürdürülmesi etrafında örgütlenmiş dış politika yaklaşımıdır. Diğeri ise liberal ekonomi anlayışı doğrultusunda inşa edilen ekonomik kurumsal düzenlemelerdir (Ikenberry, 2002: 45). ABD, kendi küresel egemenliğini hem küresel siyaset ve hem de küresel ekonomi politika ve uygulamaları ile koruma altına almıştır.

ABD'nin teknoloji üretim kapasitesinin yüksekliği küresel güç olmasında ve devam ettirilmesinde en önemli etkidir (Zakaria, 2008; Demir, 2011). Diğeri yandan, ABD'nin küresel egemenliğine katkı sağlayan ve devam ettirmesini sağlayan bir diğeri faktör ise küreselleşmenin bizzat kendisi olmuştur. Küreselleşme, Amerikan siyasi ve iş çevrelerinin resmi olmayan ideolojisi olmuştur (Brzezinski, 2005: 176).

Özetle, ABD kurulduğundan yaklaşık yüz sene sonra, coğrafi, nüfus, ekonomik, teknolojik, askeri ve politik koşulların etkileşimi bağlamında sanayi devrimini tamamlayarak dünyanın en çok üreten ülkesi olmuştur. Amerika kıtasının yerlilerinden zorla alınan sahipsiz geniş verimli topraklar, zenginlik hırsı ile Amerika'ya göç eden Avrupalılar için büyük fırsat olmuştur. ABD sahip olduğu büyük yüzölçümü ve zenginlik ve büyümenin en önemli dinamikleri olmuştur. Teknolojik devrimlerle beslenen ABD ekonomisi, liberal ekonominin sağlamış olduğu serbest piyasa koşulları ile sürekli büyümüştür. Hatta 1840-1870 yılları arasında dönemin küresel hegemon gücü olan İngiltere'yi 1870'lerde Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) yönüyle geçmiştir. Yaratılan ekonomik zenginlik, 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyıl içinde küresel siyasette ulus devletler/emperyalist güçler arasında güç ve paylaşım mücadelesi ile korumacılık kaygısıyla askeri güce dönüştürülmüştür. İngiltere'nin hegemon gücüne karşı diğeri

Avrupalı devletlerin giriştiği mücadelelere karışmaktan sakınılmış, böylece geri dönüşümü çok aza olan askeri maliyetlere girmemiş, buna karşın, ekonomik kaynaklarını geri dönüş kapasitesi yüksek verimli alanlara kaydırarak, ekonomik gücünü daha da artırmıştır. Denizlerin doğal korunma imkânları sağlaması onun önemli bir askeri tehditle karşı karşıya kalmasını önlemiştir. Amerikan kıtasını kendi ürettiği mallar için bir pazar olarak kullanması, büyük güçlerle bir pazar paylaşımı mücadelesine girmesine engellemiştir.

ABD, İkinci Dünya Savaşı sonunda ekonomik ve askeri güç kapasite açısından ayakta kalabilen tek büyük güç olarak, yani küresel hegemon olarak ortaya çıkmıştır. ABD tarihte eşine az rastlanılır bir güç olarak dünya siyasetini neredeyse tek başına belirleyen bir ülke olmuştur. ABD; liberal iktisadi öğreti vasıtasıyla aynı değerlere sahip ülkeler üzerinde bir yarar sağlayıcı (benevolence) hegemon devlet olmuştur. Yani oluşturduğu uluslararası ekonomik kurumlar (IMF, Dünya Bankası, GATT gibi) ve çeşitli askeri ittifaklar (NATO, SEATO gibi) vasıtası ile diğer ikincil devletlere kamu malı (public goods) imkanı sağlamıştır. Bu durum, ABD'nin küresel egemen olmasının en büyük savunucularından kurumsal liberalist Ikenberry (2008) tarafından İkinci Dünya Savaşı sonrası, Batı Bloğunun siyasal ve iktisadi düzeni tarihsel olarak benzersiz olduğu; ABD'nin önderliğindeki yapının demokrasi ve kapitalizmin geliştirmekte olan küresel güçlerine dayandığı; bu nedenle onlar tarafından güçlendirildiği; muazzam ekonomik büyüme ve güç üretme yeteneğine sahip olduğu, aynı zamanda katılmayı kolaylaştırıp düzenin korunmasını imkan verirken, yıkılmasını zorlaştırdığı şeklinde belirtilmiştir.

ABD'nin küresel gücü, 1945-1970 yılları arasında nükleer silahların sağlamış olduğu askeri kapasite ile birlikte en üst düzeye çıkmıştır. Soğuk Savaş'ın yaratmış olduğu çift kutuplu sistemde, yarar sağlayıcı hegemon devlet olarak bir bloklaşmış devletler grubunun liderliğini üstlenmiştir. Ancak, 1970'lerden yaşanan ekonomik kriz, doların standart para birimi kullanımını sağlayan Bretton Woods ekonomik sistemini sonlandırmıştır. Artık bu tarihten itibaren ABD'nin küresel başat rolünün azalmaya başladığı şeklinde bilimsel görüşler çalışmalara konu olmuştur. Ancak Sovyetler Birliğine karşı 1980'lerin başında başlatılan yeni mücadele biçimi bu gerilemeyi durduğu veya geciktirdiği söylenebilir. 1990'da Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve 1991'de Sovyetler Birliği'nin yıkılması, çift kutuplu sistemin yerine ABD'nin tek başına hâkimiyeti içeren tek kutuplu yeni dünya düzenine geçilmiştir. 1990'ların başında ABD önderliğinde neo-liberal politik ve iktisadi düzenin komünizme karşı kazanmış olduğu başarı,

Fukayama (1989) gibi düşünürler tarafından, sonsuza değin neo-liberal politik ve iktisadi düzenin süreceğini ilişkin tezlerin ileri sürmesini sağlamıştır. Gerçekten 11 Eylül 2001 tarihine kadar, liberal bir hegemon olarak ABD, Roma İmparatorluğundan sonra görülen en büyük küresel güç olarak algılanmıştır.

1990 sonrası yaşanan küresel yumuşama ortamı, devlet dışı aktörler olan hükümetler dışı/arası uluslararası örgütler ile, sivil toplum inisiyatifleri ile uluslararası norm ve prensipler gibi değerlerin ön plana çıktığı küresel yönetim (global governance) kavramını ortaya çıkarmıştır. Uluslararası politika veya Uluslararası İlişkileri belirleyen aktörler olan devletler, uluslararası örgütler, sivil toplum ve bireylerden en hakim durumda olan devlet olgusu, küreselleşmeye sürecine bağlı olarak zayıflama sürecine girmiştir. Diğer devletler küresel yönetimden olumsuz etkilenirken, ABD'nin küresel hegemon süreci en üst düzeye çıkmıştır. Burada ABD'nin küreselleşme sürecini kendi lehine kullandığı söylenebilir. Devletler, 1990 sonrası yitirdiği önemi 11 Eylül saldırı ve 2008 sonrası Rusya'nın yeniden ihtiraslı dış politika benimsemesi ile tekrar bulmuştur.

Tüm yazılan değerlendirmeleri dikkate aldığımızda, ABD, 1990 sonrası tek kutuplu düzende, küresel bir güç olarak, Soğuk Savaş sonrası küresel siyaseti belirlemiş, bu kapsamda, eski Doğu Bloku üyelerinin Rusya hariç tüm üyelerini NATO ve AB'ye alarak Avrupa'da istikrar ve güvenlik oluşturmak istemiş; Rusya ve Çin'i Dünya Ticaret Örgütüne üye yaparak onları kendi egemenliğindeki küresel neo-liberal iktisadi düzene eklemiştir. Bu süreçte sert güç unsurlarından ziyade yumuşak güç unsurlarını kullanmış ve yumuşak gücünü bir cazibe merkezi olarak yansıtmıştır.

Ancak bu süreçte ABD'nin tarihinde ilk defa kendi topraklarına bir saldırı olayı yaşanmıştır. Gerçekleşen saldırı bir terör saldırısı olmasına karşın dünyanın siyasi çehresini tamamen değiştirmiştir. 11 Eylül terör saldırısından sonra, ABD yarar sağlayıcı küresel hegemon devletten, realist perspektiften dünyayı algılamaya çalışan yani anarşik uluslararası ortamdan güç ve çıkarlarını maksimize etmek isteyen bir hegemon dönüşmüştür. Kendisine yakın devletlerin, hegemon gücünü/kapasitesini rızaya dayalı kabul yerine, bu gücünü kullanarak onları zorla etkileme veya güç dayatma politikasını benimser olmuştur. Benzer şekilde, Kagan da (2008: 3) ABD'nin uluslararası düzeni sürdürme kabiliyetinin azalmakta olduğunu, Soğuk Savaş sonrası ABD'nin genişlemeci, hatta saldırgan bir küresel politika izlediğini ve bir dünyayı kendi

değerlerine uyacak şekilde şekillendirirken, başkalarını kendi iradelerine bağlı kalmaya zorladıklarını belirtmiştir. 2001'de iktidara gelen oğul George Bush döneminde, neo-con'lar olarak adlandırılan aşırı muhafazakâr-milliyetçi kesimin Amerikan tarihinde iktidarda etkinliğini artırdığı bir dönem olması, ABD'nin saldırgan dış politikasının ana sebebi olmuştur. İşbirliğinden ziyade güce dayalı zorlayıcı karar alma süreci yaşanmıştır.

Aslında bu dönem tek kutuplu bir düzen olmasına karşın, ABD'nin küresel gücünde belirgin bir zayıflamada görülmeye başlanmıştır. Bu sürece farklı bakış açısı getiren Amerikan aydınlanmacı düşünürü Wallerstein'dır. Wallerstein'a göre (2006), 1970'ten 2001'e kadar olan dönem, Amerikan hegemonyasının gerilemeye başladığı bir dönemdi. 2001'den bu yana, ABD, daha tek taraflı politikalar ile konumunu iyileştirmeye çalışmış, ancak bu politikalar aslında bu düşüşünün hızını ve derinliğini artırmıştır.

Gerçekte bu süreçte yaşanan ABD'nin başarısız Afganistan ve Irak işgalleri ile 2008 küresel finans krizi, ABD hegemonyasının zayıflamaya başladığını gösteren en büyük kanıtlar olmuştur. Ayrıca, 21. yüzyılın başında Balkanlar, Irak, Afganistan ve Doğu Timor gibi bölgesel çatışmalar, tek kutuplu bir dünyanın daha güvenli olduğu şeklindeki liberal görüşe meydan okumuştur (Acharya, 2014: 17). Ayrıca, ABD'nin vergi indirimlerinin doğasında var olan ekonomik zayıflığa ilişkin tartışmalar, savunulamaz bir bütçe açığı ve dolardan rezerv para birimi olarak olası uzaklaşma (Acharya, 2014: 21) çabaları ABD'nin küresel iktisadi egemenliğini zayıflatan unsurlar olmuştur.

Diğer yandan bu süreçte yaşanan üç önemli olgu, Amerikan Barışı (Pax-Americana) liderliğindeki küresel düzenin sonuna yaklaştığını göstermektedir. Bunlardan birincisi, yeni büyük güçlerin -özellikle Çin'in- yükselişi, uluslararası sistemi tek kutupluluktan çok kutupluluğa dönüştürmektedir. İkincisi, Birleşik Devletler'in Paul Kennedy'nin (2001) dediği gibi, küresel liderliği sonlandırabilecek emperyal aşırı genişleme sürecin yaşaması, üçüncüsü ise Birleşik Devletleri'n göreceli ekonomik gücünün düşmesidir (Layne, 2011: 150'den aktaran Kurečić, ve Kampmark, 2016).

Çok kutupluluk, tarihsel anlamda belirli bir egemen devletin hegemonik düşüş sürecindeki bir sonraki süreç olarak görülebilir. Ekonomik büyümelerinin yavaşlama, durgunluk veya buhran yaşanması her hegemon güç için geçerli bir

önermedir. Böyle durumdaki gücün değişememe, yani yeni koşullara uyum sağlayamama süreci sonunda hegemonik gücünün düşüşüne neden olması ve hegemonya veya tek kutupluluğu çok kutupluluğa dönüştürmesi (Desai, 2015: 2'den aktaran Kurečić, ve Kampmark, 2016) mümkündür. Bugün küresel anlamda yaşanan süreç bu durumu yansıttığı söylenebilir. Örneğin, BRIC ülkelerinin (Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin) karşısında ABD'nin hegemonik yapısının ve küresel ekonomik egemenliğini nasıl geçileceğini gösteren birçok çalışma yapılmıştır. Goldman Sachs tarafından yapılan bir araştırmada, BRIC ülkelerinin GSYİH ve üretkenliğinin ABD'den daha fazla olacağını ve ABD'nin GSYİH'nin 2050'de Çin'in yalnızca yüzde 75'ine eşit olabileceği belirtilmiştir (Arrighi, 2005; Fayyaz ve Malik, 2020: 73).

Dünya Bankasının 2020 verilerine göre, ABD'nin GSYİH 21,3 trilyon dolar, Çin'in ise, 14,3 trilyon dolar olmuştur (Investopedia, 2020). ABD ve Çin hem nominal hem de satın alma gücü paritesi (SAGP) (Purchasing power parity–PPP) bakımından dünyanın en büyük iki ekonomisidir. ABD nominalde Çin devletinin ekonomik olarak daha güçlü olmasına karşın, Çin ise 2014'ten bu yana SAGP bakımından ABD'yi geçmiştir. Yine Dünya Bankası çalışmasına göre, 1960'ta Çin GSYİH'si ABD'nin yaklaşık %11 idi, ancak 2017'de %63'ü olmuştur (Statisticstimes, 2021a).

Yine ABD, bu süreçte diplomatik alandaki üstünlüğünde de gerileme süreci yaşanmıştır. Trump'ın Trans-Atlantik işbirliğini göz ardı etmesi, NATO'yu modası geçmiş (obsolete) şeklinde betimlemesi, neo-merkantilist korumacı politikalara dönüş yapması, çok taraflı dış politika yaklaşımından uzaklaşması, Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Sağlık Örgütü gibi uluslararası kurumlardaki üstünlüğüne Çin'in meydan okuması bu gerilemenin işaretleridir.

Ayrıca, ABD'nin dünyanın en yaşlı demokrasisine sahip olmasına karşın, 2020 başkanlık seçimlerinde Trump'ın barışçıl iktidar değişimine karşı başlattığı seçimleri iptal girişimi, ABD'nin siyasi zayıflığı olarak görülmelidir.

4) COVID-19 Pandemisi ve Küresel hegemonya Mücadelesine etkisi

İnsanlık tarih boyunca birçok bulaşıcı hastalıkla karşı karşıya kalmıştır ve bu bulaşıcı hastalıklar olumsuz etkilere neden olmuştur. İnsanlığın on bin yıl önce başlayan tarımsal yaşama geçiş sürecinde sıtma, tüberküloz, cüzzam, grip ve çiçek hastalığı ortaya çıktı (History, 2020a). Geçmiş süreçlerde,

imparatorlukların veya devletlerin büyük ölçekli salgınları önlemede yetersiz kaldıkları ve bu yüzden milyonlarca insanın öldüğü bilinen bir gerçektir. Bu çalışma için asıl mesele yaygın salgın hastalıkların hegemon devletin statüsünü ne derece etkilediğinin ortaya çıkarılmasıdır. Tarihe bakıldığında bu tür örnekleri görmek mümkündür.

Eski Yunan Uygarlığında Etiyopya'dan Atina'ya MÖ 430'da yayılması ile ortaya çıkan veba salgını Peloponnesos Savaşı'nı önemli şekilde etkilemiş, salgının kırsal Atinalıları şehre göç etmeye zorlayarak sosyal kargaşaya yol açmış ve en önemlisi, hastalığın öldürücü ve bulaşıcı doğası, Atina toplumundaki normları paramparça etmiştir (Drezner, 2020: 5). Pandemiler Roma imparatorluğunun çöküşünde çok önemli bir rol oynamıştır. Roma'nın ticari olarak genişlemesi, mikropların imparatorluğun sınırları içinde kolayca yayılmasını sağlamıştır. MS 165'te başlayan Antoninler vebası, yine bir asır sonra, Kıbrıs kaynaklı veba, huzursuzluğa, Roma'nın sınırlarını genişletememesine ve imparatorluğun sınırlarının yeniden daralmasına neden olmuştur. Aynı şekilde, salgın hastalık Napolyon'un 1812'de Rusya'yı işgalini Rus ordusu kadar etkide bulunarak, işgalin başarısız olmasına neden olmuştur. Diğer yandan, İspanyolların, Güney Amerika'daki Aztek ve İnka medeniyetlerinin yok etmesinde İspanyollar ateşli silahlar kadar çiçek hastalığı ve kızamıkların ölümcül bir kombinasyonun rolü vardır (Drezner, 2020: 5-7). 14. yüzyılda Avrupa'yı saran Kara Veba salgını nedeniyle Avrupa nüfusunun neredeyse üçte biri ölmüştür. Örneğin Floransa kentinin nüfusunun %80'i dört ay içinde ölmüştür (History, 2020b). Keza, kara vebanın Avrupa'da yaklaşık bin yıldır iktidar olan Kutsal Roma-Germen İmparatorluğunu ve özellikle Roma'da konuşlu Papalık makamının gücünün kaybetmesinin bir sebep olduğunu söylemek mümkündür. En son olarak, 1918 yılında ortaya çıkan İspanyol gribi kaynaklı küresel salgının en az 50-100 milyon insanın ölümüne sebep olmuştur (Drezner, 2020: 7). Geçmişte teknolojik imkânların yetersizliği, hastalık tanıma, teşhis ve tedavi olanaklarının eksikliği nedenleriyle ölüm sayıları artmıştır. Bu süreçte bilgisizlik nedeniyle hastalığın nedenini büyücüler, kadınlar veya başka etnik unsurlar olarak görüldüğü, bu yüzden bu grupların çok ağır tepkiler, baskılar ve ölümlerle karşı karşıya kaldığı (History, 2020b) tarihte bilinen gerçeklerdir.

Mevcut korona virüs salgını iki yıldır tüm dünyayı etkilemiş ve dünya ekonomik, ticari ve politik alanlarda çeşitli olumsuz durumlarla karşı karşıya kalmıştır. Ülkeler virüsün yayılmasını durdurmak için sıkı kısıtlamalar getirdikçe, ekonomik faaliyetler neredeyse durma noktasına gelmiştir. Bu

salgın dünya ekonomilerini 1930 Büyük Buhranı ve 2008 mali krizinden daha fazla etkilemiştir. Üstelik bu salgın, devletlerin işbirliği yapmaktan kaçındığı bir duruma sebep olmuştur. Bu süreçte dünyanın en büyük iki ekonomisinin ABD ve Çin öncelikle kendi ülkelerini kurtarma gayretine düşmüş, bu da küresel çapta uluslararası işbirliği ve liderlik eksikliğini ortaya çıkarmıştır. COVID-19 salgını büyük güç paradigmasının ve ilgili tüm politikaların acil bir yaşamsal küresel krizi çözmek için işlevsel olmadığını ortaya çıkarmıştır (Roloff, 2020: 27). Aşırı adaletin sağlanamaması da bunun en büyük örneğidir. Oysaki tüm insanlık aynı anda aşılanmadıkça bu salgının bitmeyeceği açıktır. Ancak bütün devletler realist perspektiften krizi yorumlayarak öncelikle kendi yurttaşını öne çıkaran davranışlar sergilemişlerdir. Sonuçta büyük güç rekabeti, küreselleşmenin zorluklarıyla karşı karşıya kalmıştır (Roloff, 2020: 27).

Küresel salgın yaşanmasından itibaren ABD ve Çin ekonomileri farklı tepki göstermişlerdir. 2020 yılı itibariyle ABD'nin GSYİH nominal değerlendirme üzerinden 20,5 trilyon ABD doları, Çin ise 15,2 trilyon ABD dolarıdır. 2019 yılına göre karşılaştırıldığında, ABD'nin olan 2019 yılı için 21,3 trilyon ABD doları olan GSYİH neredeyse 800 milyar dolar azalış göstermiştir. Çin'in 14,3 trilyon ABD doları olan GSYİH ise neredeyse 900 milyar dolar artmıştır. Yine SAGP açısından bakıldığında Çin birinciliğini korumaktadır (Knoema, 2020). Bu da gösteriyor ki, üretim kapasitesi açısından ABD ekonomisi küresel salgından zarar görmüştür.

2021 yılı için tahmini rakamlara bakıldığında, Çin'in 2021'deki GSYİH büyüme oranı (%8,24) ABD'nin %3,08 olması beklenmektedir. Bu rakamlara göre, nominal bazda, ABD, 2020'deki 5,59 trilyon dolara kıyasla 2021'de Çin'in 5 trilyon dolar ilerisinde olması öngörülmektedir (Statisticstimes, 2021b).

Bu rakamlar bize, ekonomik açıdan ABD'nin Çin'e göre küresel salgından daha fazla etkilendiğini göstermektedir.

Ülkeler	Ölüm Sayısı	Oran
Dünya	3445222	100
ABD	602616	17
Brezilya	444391	13
Hindistan	291365	8
Meksika	221080	6
İngiltere	127701	4
Çin	4636	0,01

Tablo 1: 24 Mayıs 2020 İtibariyle COVID-19 Pandemisi Kaynaklı Dünyada En Fazla Ölüm Oranına Sahip Olan Beş Ülke ve Çin (Statisticetimes, 2021a).

COVID-19 kaynaklı ölüm oranlarına baktığımızda ise, dünyadaki ölümlerin nerdeyse %17'si ABD'de olurken Çin'de ise ölüm oranı binde bir civarındadır. Rakamlara göre, ABD Çin'in neredeyse yüz katından daha fazla ölüm oranı ile karşılaşmıştır. Nüfus açısından neredeyse ABD'nin üç katından daha fazla olan Çin'in ABD'nin yüzde biri kadar bir ölüm oranına sahip olması şaşırtıcıdır.

Burada ülke yönetimlerin küresel sağına karşı olan politikaları da önemli rol oynamıştır. Çin salgını ortaya çıkmasından sonra, çok sert tedbirlere başvurarak salgının kendi ülkesinde yayılmasını önlemiştir. Çin'de demokrasi ve insan haklarının yetersizliği dikkate böyle sert tedbirlerin almasına imkan tanımıştır. Ancak, ABD'de Trump'ın kendisi bile salgının ciddiyetine inanmamış ve bu yüzden salgını önleyici tedbirleri almada gecikmiştir. Daha sonra alınan tam kapanma tedbirleri ile hastalığı önlemek istemişse de bu mümkün olamamıştır. Ancak 2021 yılının Ocak ayından itibaren Biden yönetimin çok ciddi ve yaygın aşılama programı ile ABD'deki salgın belirgin bir şekilde azaltılmıştır.

Çin, güçlü ekonomisi, ılımlı dış politikası ve küresel yönetim kurumlarının oluşturulmasındaki rolü ile gücü ile uyumlu daha küresel bir rol üstlenmek istediği açıktır. Örneğin, Çin; Yeni Kalkınma Bankası, İpek Yolu Fonu, Asya Pasifik Çerçevesi Serbest Ticareti, Asya Altyapı Yatırım Bankası ve yüzyılın projesi olarak adlandırılan Kuşak ve Yol Girişimi gibi küresel projeler kurmuştur. (Hart ve Johnson, 2019: 3). Çin bu projeler vasıtasıyla Amerika gibi, kontrol edebileceği uluslararası kurumları yaratarak kendi gücünü artırmayı amaçlamaktadır.

Bugün artık ABD veya Batı dünyası dediğimiz yapının, son 30-40 yılda ekonomik açıdan çok büyük bir ivme yakalayan Asyalı güçlerin veya kaplanların karşısında ekonomik olarak gerileme içinde olduğu bilinen bir gerçektir. Günümüzde Amerika'nın küresel siyasetini belirleyen önemli düşünürlerde (Hass, 2019; Ikenberry, 2018; ESPAS, 2012) uluslararası sistemin, Batı hakimiyetindeki bir liberal dünya düzeninden yeni iki, çok veya hatta çok merkezli bir dünyaya geçiş döneminde olduğunu kabul etmektedir. Trump yönetiminin küreselleşme karşıtı neo-merkantilist politikalar izleyerek ABD'nin üretim gücünü artırmak istemesi; ticaret savaşlarına girişerek Çin'i ekonomik olarak zayıflatma çabaları, Obama

Yönetimin 2012 yılında ABD önceliğinin Asya'ya yönlendiren Doğu Asya'ya Eksen bölgesel stratejisi, Trump döneminde 2017 yılında kabul edildiği Ulusal Güvenlik Stratejisinde Çin ve Rusya'nın ABD için esas dış tehdit olarak belirtilmesi, Biden yönetiminin Trump dönemindeki Çin karşıtı politikalarından vazgeçmeyeceğini belirtmesi gibi olgular, aslında ABD'nin ekonomik olarak Çin karşısında gerilediğini göstermektedir. Çin karşısında ekonomik gerilmeyi durdurmak ve geciktirmek için ABD'li yöneticiler strateji belirlemede ve uygulamaktadır.

COVID-19 pandemisi kadar, Trump'ın farklı yönetim anlayışı da ABD'nin küresel hegemon algısına negatif bir yaklaşım getirmiştir. Örneğin, ABD hegemonyasının saç ayağı olan Atlantik ötesi yani Avrupa ile ilişkilerde önemli sorunlar yaşamıştır. Avrupa'yı kendi savunma harcamalarını NATO vasıtasıyla ABD'ye yıkararak, askeri yükümlülüklerinden kaçındıklarını ifade etmiştir. Yani, ABD'nin artık küresel yarar sağlayıcı rolünü sonlandırmak istemiş ve bunda da başarılı olmuştur. Liberal uluslararası düzeni oluşturan tüm kurumları ve AB'yi küçümseme eğiliminde olan Trump, 2016 başkanlık kampanyası sırasında NATO'yu modası geçmiş (obsolete) olduğunu söylemesi ve dört yıllık başkanlığı süresince NATO'yu önemsizleştiren politikaları ile ABD'nin küresel liderlik için gerekli olan Atlantik işbirliğini zedelemiştir (Mearsheimer, 2018: 1).

ABD ve Çin arasında yaşanan küresel rekabet, Trump'ın Çin'i bilerek virüsün yayılmasına müsaade ettiği şeklinde suçlamalar yapmasına da neden olmuştur. Gerçekten de Çin'in merkezi Wuhan kentinde patlak veren COVID-19 salgını, Çinli yetkililerin hastalıkla ilgili bilgileri bastırması, önemini azaltması, dışarıdan uzmanlarla sınırlı işbirliği yapması ve olabilecekleri durdurmakta yavaş kalması nedeniyle önemli ölçüde yayılmıştır. Bazıları pandeminin maliyetlerinden Çin'in yasal ve mali olarak sorumlu tutulmasını talep ederken, diğerleri ABD'nin Pasifik'teki askeri varlığını genişletme çağrısı yaparak Çin'in çevrelenmesini istemektedirler (Hass, 2020). Trump'ın Çin'i suçlamasının arkasında bu düşünce vardır.

Yaşanan bu süreci geçmişteki küresel güçler arasındaki güç dönüşümü ile karşılaştırıldığında önemli farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Geçmişte güç dönüşüm süreçleri savaflara sonuçlanmıştır. Ikenberry (2008)'nin de belirttiği üzere, güç dağılımındaki uzun vadeli değişiklikler, hegemon devlete karşı meydan okuyan devletlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Gücü artan devletler ile gücü azalan devletler arasındaki mücadele geçmişteki savaflarla sonuçlanmıştır. Ancak günümüzde ABD ile savaşı göze alabilecek bir devlet

bulunmamaktadır. Topyekün bir savaş olması durumunda, nükleer/biyolojik/kimyasal silahların da kullanılabilmesi ve bu silahların yok edici gücünün ne olduğu Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan atom bombaları ile COVID-19 virüsünün yol açtığı bir pandemi vasıtası ile tüm insanlık öğrenmiş durumundadır. Çünkü girişilebilecek bir savaş bumerang etkisi ile savaşı açan devleti olumsuz etkilemesi riski oldukça yüksektir.

Korona virüs, yalnızca büyük güçler arasındaki siyasi ilişkileri şekillendirmekle kalmamış, aynı zamanda yerel düzeyde demokrasi ve yönetim sistemlerini de bozmaktadır. Pek çok ülkede demokrasinin zaten tehdit altında olduğu bir zamanda ortaya çıkan (Brown, Brechenmacher ve Carothers, 2020) virüs nedeni ile devletlerin salgını önlemek için kamu ve özel yaşama müdahaleleri, kazanılmış kişi hak ve özgürlüklerin geriletmesine neden olmaktadır. Dahası, kamu sektörlerinin yolsuzlukla ilişkilendirildiği ülkelerde, COVID-19 gibi afetler halka ait olanın daha fazla suistimal edilmesini kolaylaştırıcı fırsatlar yaratmaktadır (Kamali-Chirani ve Malik 2020). Bu nedenle COVID-19 sadece küresel güç dengesini etkilememekte, aynı zamanda birey ve toplumların devletin gücü karşısındaki kazanımlarını geriletmektedir.

Yapılan incelemede COVID-19 virüsünün yol açtığı küresel salgının ABD'nin küresel gücünde çok önemli bir değişiklik getirmediği sonucuna varılmıştır. Salgının olumsuz etkisi nedeniyle ABD'nin 2020 büyüme hızında negatif bir seyir izlenmiştir. Söz konusu salgın olmazsa bile, ABD'nin yerini alacağı öngörülen Çin'in zaten, GSYİH bakımından ABD ile arasındaki farkı her yıl artan büyüme hızı kapatacaktır. Bu negatif büyümenin de ABD'nin küresel gücünde bir zafiyet yaratma riski de yoktur. Sonuç olarak, COVID-19'un veya bir sonraki doğal afetin küresel dönüşümü hemen sağlaması da mümkün değildir. Amerikan gücü düşme eğiliminde olduğu bilinen bir olgudur. Yine de politik bir gücün çökmesinin ve yerine başkasının geçmesi zaman alacaktır. Roma İmparatorluğunun düşüşü yaklaşık 270 yıl sürmüştür. (Mark 2018; Kamali-Chirani ve Malik 2020). Ayrıca, Amerikan gücü azalmasına rağmen bu gücün nasıl azalacağını veya bu sürecin nasıl tamamlanacağını önceden öngörmek çok zordur.

ABD halen 1945 sonrası yaratılan siyasi ve ekonomik düzeni ile uluslararası kurumları etkileme ve yönlendirme gücüne sahiptir (Ikenberry, 2002: 45). Çin ile yakın ilişkide bulunabilecek olanları ise maddi yardımları keserek cezalandırmaktadır. 1990 sonrası dönemde egemenliğine zarar verebileceğini düşündüğü Kyoto Protokolünü imzalamamış, Roma Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde kendi askerleri

yargılanmasına müsaade etmemiş, Trump döneminde söz konusu yargıların ABD'ye girmesine yasak getirmiştir (Yeni seçilen ABD başkanı Biden bu yasağı kaldırmıştır).

ABD halen dünyanın en büyük ekonomisi olma özelliğini korumaktadır. Bu durum; ABD'nin teknoloji, yenilik, enerji ve özel girişimcilikte halen öncü rolünün sürdürebilir ve dinamik bir yapıya sahip olmasından kaynaklanmaktadır (Zakaria, 2008: 8). Ayrıca, Amerika'nın ekonomik olarak gerilemesine karşın, bu gerilemenin hızını azaltacak veya durduracak bazı yetenek ve kapasitelere sahiptir. Amerika kendi ülkesinde yönelik bir savaş tehdidi yoktur. Nüfus açısından çoğunlukla homojen olup, çeşitli devletlere bölünecek bir kozmopolit yapı hemen hemen yok gibidir. Askeri güç kapasitesi açısından emsalsizdir. Hiçbir ülkenin ABD'nin askeri gücüyle baş etmesi düşünülemez. Amerika toprak bütünlüğünü koruduğu sürece, dünyanın en fazla üreten ülkelerden birisi olmaya devam edecektir.

Yeni bir güç olarak Çin'in ABD'nin yerini alacağı tartışmaları Amerikan bilim adamlarının konusu olmaya devam etmektedir. Çin ABD'yi üretim kapasitesi açısından gelecek yirmi yılda geçse bile, dünyayı yönlendirme kapasitesi/etkileme bakımından ABD'ninki kadar olmayacağı çok açıktır. Çin'in ekonomik gücünü askeri güce dönüştürmesi çok zaman alabileceği gibi, askeri gücü kullanma iradesine sahip olup olmadığı da değerlendirilmektedir. Çin kültüründe saldırdan ziyade sakinlik ve karşıtlarını kendi kültüründe eritme yeteneği en üst seviyedir. Türk ve Moğol beyleri Çin'i neredeyse bin yıl yönetmesine karşın, Çin kültürü kendisini yöneten bu beyleri kendi içinde eritmiştir. Çin'in hiçbir askeri gücü, yardım amaçlı bir durum hariç kendi bölgesinden başka yerde kullanılmamıştır. Amerika'nın askeri gücünün neredeyse yüze yakın bir ülkede konuşlu olduğunu düşündüğümüzde aralarında çok büyük bir kapasite farkı vardır.

Ayrıca Çin, ülkelerin yumuşak gücünü belirleyen *Yumuşak Güç (Soft Power) 30 Endeksine* Amerika'dan çok sonra gelmektedir. Bu endeks, hükümetin hedefleri, dijital yetenek, kültür, işletme, katılım ve eğitim durumlarına göre hesaplama yapmaktadır. Birleşik Krallık, Fransa, Almanya, ABD ve Japonya'yı 2018 ve 2019'da en yüksek yumuşak güçlere sahip ilk beş ülke olarak sıralanmıştır. Her iki yılda da Çin sıralaması 27 olmuştur (Kamali-Chirani ve Khalid, 2020). Bu açıdan bakıldığında Çin'in yumuşak bir güç olarak, insanları etkilemesi zor görünmektedir. Ayrıca Çin'in kendisi insan hakları ve otoriter yönetim bakımından da dünyanın eleştirilerine oldukça açıktır.

Çin, pazarlar ve kaynaklar için dış dünyaya çok daha bağımlıdır. Bu yüzden karşılıklı bağımlılık içinde olduğu ülkelerle istikrar ve barış olması, ekonomisinin büyümesi için gerekli bir koşuldur. Ayrıca, kapitalist liberal ideolojilerin yerini alabilecek rakip bir ideolojiye veya doğal bir jeopolitik müttefik kümesine sahip değildir (Ikenberry, 2004: 361-362). Bütün bunlar, Çin'in ABD ile Sovyetler Birliği gibi, bir sert paylaşım mücadelesi içine girmesi zor görünmektedir.

Çin'in kendisi de ayrıca, COVID-19 küresel salgınından etkilenmiş ve etkilenmeye devam edecektir. Uluslararası yatırım ve ihracat siparişlerindeki düşüş, Çin'in istenilen düzeydeki ekonomik büyümesini de engellemektedir. Ayrıca, Çin, ABD'nin aksine kendisine karşıt olan ülkelerle (Hindistan, Japonya, Filipinler ve Vietnam) çevrilidir. Ayrıca, Çin büyük ölçüde bağımlı olduğu Orta Doğu petrol ve gazını, ABD'nin kontrol ettiği deniz ticaret yollarından taşımaktadır (Akon ve Rahman, 2020: 12). Diğer bir faktör ise Trump döneminde içe kapanan Amerika, Biden yönetimi ile tekrar küresel politika izlemeye başlamıştır. Bu durum Çin'in dış politikadaki serbestiyetini azaltacaktır.

Diğer yandan, geçmişteki yükselen güçlere kıyasla, Çin'in çok daha geniş bir teknolojik açığı vardır. Bu teknoloji açıklığının kısa sürede kapanması mümkün görünmemektedir. Çin ihracatının yarısı, ana parçaları ithal edilip montaj edilen üretimden gelmektedir. Ayrıca, Çin'in bu ihracatının büyük çoğunluğu Çin firmaları tarafından değil, daha gelişmiş ülkelerdeki şirketler tarafından yapılmaktadır (Brooks ve Wohlforth, 2016). Bu da Çin'in teknolojik ve ihracat yapısının bir zafiyeti olarak karşımıza çıkmaktadır.

ABD'ye yakınlaşmış olsa bile, Çin'in ekonomisinin büyüklüğü, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı'nın (OECD) toplam ekonomilerinden çok daha küçük olacaktır. Ayrıca, askeri harcama açısından ABD'nin askeri harcamalarının yarısını yapmaktadır. Çin, herhangi bir zamanda OECD'nin toplam askeri harcamalarına yaklaşması mümkün değildir. Çin mevcut düzene meydan okumak istiyorsa sadece ABD'yi değil, aynı değerleri paylaşan ülkelere meydan okumak zorundadır (Ikenberry, 2008). Sadece Avrupa ülkeleri değil, Batı değerlerini paylaşan, Japonya, Avustralya, İsrail, Kore Cumhuriyeti'ni de saydığımızda Çin'in askeri ve ekonomik olarak tek başına bu güçlerle karşı karşıya gelmesi zor görünmektedir.

Sonuç

Bu çalışmada COVID-19 pandemisinin küresel liderlik mücadelesine olan etkisi incelenmiştir.

ABD'nin küresel güç olmasının çok çeşitli nedenlerini saymak mümkündür. Ancak genel olarak bunları; kapitalist ekonomik ve liberal politik sistemi etkin şekilde faydalanma, verimli ve geniş topraklar, bilgi birikimine sahip sürekli bir beyin göçüne ev sahipliği yapması, teknolojik yeniliklerin ve buluşların öncüsü olması, Monroe doktrini ile Avrupalıların işine karışmaması ve onlarında Amerikan kıtasından uzak durmasının sağlanması, okyanusların askeri bir işgal tehdidi ve büyük savaş riskinde koruması, büyük güçler arasındaki paylaşım mücadelesinden kaçınması, askeri maliyetlere girmemiş olması ve Amerika kıtasını bir iç pazar olarak kullanması olarak saymak mümkündür. 1945 sonrası ise küresel egemenliğini, kapitalist anlayışı benimsemiş uluslararası ekonomik kurumlar vasıtasıyla bütün dünyaya yaymıştır.

Ancak ABD'nin küresel egemenliğinde 1970 sonrası bir gerilme olmasına karşın, 1980 sonrası Soğuk Savaş'ın sert mücadele ortamında ve 1990 sonrası tek kutuplu düzeninde ABD bu gerilemeyi durdurmuştur. Ancak 2000 sonrasında yaşanan üç olay, Afganistan ve Irak savaşları, 2008 küresel finans krizi ABD gücünde bir aşınma olduğu gerçeğini ortaya koymuştur. Ayrıca Asya'daki çoğu devletin 1970 sonrası uyguladıkları ihracat eksenli büyüme modelleri, bu ülkelerin ekonomik büyümelerinde neredeyse 30-40 yıl boyunca kesintisiz bir artışa yol açmıştır. Bu büyüme modeli sayesinde Çin küresel bir güç olma kapasitesine erişmiştir. Çin, ABD ardından en çok üreten ülkesi olmuştur.

2020 yılı başında yaşanan COVID-19 pandemisi öncesinde ABD ekonomik açıdan bir gerileme sürecindeydi. Ekonomik gerilemenin yanı sıra siyasi ve diplomasi gücünde de göreceli bir zayıflık sürecine girmiştir.

Tarihsel açıdan bakıldığında geçmişte yaşanan bazı salgın hastalıkların küresel güç mücadelesini etkilemiştir. Yapılan analizlerde, bu salgın hastalığın ABD'yi çok etkilemesine rağmen, ABD'nin mevcut küresel liderliğinde önemli bir değişim getirmeyeceği sonucuna varılmıştır. Zaten var olan ekonomik gerileme süreci devam etmektedir. Çin, salgının en yoğun olduğu 2020 yılında pozitif bir büyüme yakalarken, ABD ise negatif bir büyüme ile karşılaşmıştır. Çin'in verilerini tam olarak açıklamaması nedeniyle, Çin'in bu pandemiden de ne kadar etkilendiği konusunda güvenilir bir sonuca varmak da zor olmaktadır. Rakamlara göre, ABD Çin'in neredeyse yüz katından daha fazla ölüm oranı ile karşılaşmıştır.

Nüfus açısından neredeyse ABD'nin üç katından daha fazla olan Çin'in ABD'nin yüzde biri kadar bir ölüm oranına sahip olması şaşırtıcıdır. Ancak açıklanan verilere göre, Çin üretim kapasitesi bağlamında pandemi süresince de ABD ile arasındaki farkı kapatmaya devam etmektedir. Dolayısıyla, Fareed Zakaria'nın (2008) diğerlerinin yükselişi (rise of rest) olarak kavramlaştırdığı bir süreç yaşanmaktadır. Bu nedenle, COVID-19 pandemisinin küresel güç mücadelesine önemli bir değişim getirmemiştir.

Kaynakça

- Acharya, A. (2014). *The End of American World Order*. Cambridge: Polity.
- Akon, S. ve Rahman, M. (2020). Reshaping the Global Order in the Post COVID-19 Era: A Critical Analysis. *Chinese Journal of International Review*, 2(1), 1-15.
- Antoniades, A. (2008). From Theories of Hegemony to Hegemony Analysis in International Relations, 49th ISA Annual Convention, San Francisco.
- Arrighi, G. (2005). Hegemony Unravelling. *New Left Review*, 1(32), 1-58.
- Barry K. Gills ve Patomäki, H. (2017). Trumponomics and the "Post-hegemonic" World. *Real-World Economics Review*, 79, 91-107.
- Brooks, S. G. ve Wohlforth, W. C. (2016). The Once and Future Superpower, Why China Won't Overtake the United States. *Foreign Affairs*. <https://www.foreignaffairs.com/print/1117092>. Erişim: 22 Ocak 2021.
- Brzezinski, Z. (2005). Küresel Hakimiyet mi? Küresel Tercih mi?, (Cem Küçük, Çev.). İstanbul: İnkilap.
- Clark, I. (2009). Bringing Hegemony Back in: The United States and International Order. *International Affairs*, 85(1), 23-36.
- Cox, R. W. (1981). Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory. *Millennium: Journal of International Studies*, 10(2), 126-155.
- Cox, R. (1993). Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method. Stephen Gill (Ed.). *Gramsci, Historical Materialism and International*

- Relations. Cambridge: Cambridge University Press, 49-66. doi:10.1017/CBO9780511558993.003.
- Demir, S. (2011). ABD'nin Küresel Gücünün Britanya ve Osmanlı İmparatorluğu Dönemi ile Karşılaştırılması. Genelkurmay SAREM Stratejik Araştırmalar, 9(17), 41-96.
- Desai, R. (2015). Geopolitical Economy: the Discipline of Multipolarity. *Valdai Papers*, (24), 1-12.
- Desai, R. M. ve Vreeland, J. R. (2011). Global Governance in a Multipolar World: The Case for Regional Monetary Funds. *International Studies Review*, (13), 109-121.
- Dirzauskaite, G. ve Ilinca, N. C. (2017). Understanding "Hegemony" in International Relations Theories, https://projekter.aau.dk/projekter/files/260247380/Understanding__Hegemony__in_International_Relations_Theories.pdf, Erişim: 02 Mayıs 2021.
- Drezner, D. W. (2020). The Song Remains the Same: International Relations After COVID-19, *International Organization* 74, Supplement.
- Erkmen, S. A. (2008). Amerikan Hegemonyasının Yeniden İnşasında Bölgesel Faktörlerin Rolü: ABD'nin Kuzey Irak Politikası Örneği. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.
- European Strategy and Policy Analysis System – ESPAS (2012). *Global Trends 2030–Citizens in an Interconnected and Polycentric World*. Paris: Institute for Security Studies. https://espas.secure.europarl.europa.eu/orbis/sites/default/files/espas_files/about/espas_report_ii_01_en.pdf, Erişim: 25 Ocak 2021.
- Fayyaz, S. ve Malik, S. (2020). Question of US Hegemony and COVID-19 Pandemic. *Global Political Review*, 5(1), 72-83.
- Ferguson, N. (2004). *Colossus*. London: Penguin Books.
- Fukuyama, F. (1989). The End of History?. *The National Interest*, 3-18.
- Fukuyama, F. (2008). The Fall of America Inc., *Newsweek Dergisi*, 30-36.
- Gilpin, R. (1981). *War and Change in World Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gilpin, R. (1987). *The Political Economy of International Relations*. Princeton: Princeton University Press.

- Hama, H. H. (2016). Is the United States Still a Global Hegemonic Power?. *International Journal of Social Sciences & Educational Studies*, 3(2), 109-117.
- Harrington, J. ve Suneson, G. (2019). What were the 13 Most Expensive Wars in U.S. History?. <https://www.usatoday.com/story/money/2019/06/13/cost-of-war-13-most-expensive-wars-in-us-history/39556983/>. Erişim 24 Mayıs 2021.
- Hart, M. ve Johnson, B. (2019). Mapping China's Global Governance Ambitions: Democracies Still Have Leverage to Shape Beijing's Reform Agenda. Center for American Progress.
- Hass, R. (2019). How a World Order Ends: And What Comes in Its Wake. *Foreign Affairs*. <https://www.foreignaffairs.com/articles/2018-12-11/how-world-order-ends>, Erişim: 30 Nisan 2021.
- Hass, R. A. (2020). Cold War With China Would Be a Mistake. <https://www.wsj.com/articles/dont-start-a-new-cold-war-with-china-11588860761>. Erişim: 30 Nisan 2021.
- Heywood, A. (2011). *Global Politics*. New York: Palgrave Macmillian.
- History, (2020a). Pandemic Timeline. <https://www.history.com/topics/middle-ages/pandemics-timeline>. Erişim: 30 Nisan 2021.
- History, (2020b). Black Death Timeline. <https://www.history.com/news/black-death-timeline>, Erişim: 30 Nisan 2021.
- Huntington, S. P. (2004). *Biz Kimiz?* (Aytül Özer, Çev.). CSA Yayın Ajansı.
- Ikenberry, G. J. (2002). America's Imperial Ambition. *Foreign Affairs*, 81(5), 44-60.
- Ikenberry, G. J. (2004). American Hegemony and East Asian Order. *Australian Journal of International Affairs*, 58(3), 353-367.
- Ikenberry, G. J. (2008). The Rise of China and the Future of the West: Can the Liberal System Survive?. *Foreign Affairs*, 23, 23-35.
- Ikenberry, G. J. (2011). *Liberal Leviathan: The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

- Ikenberry, G. J. (2018). The End of Liberal World Order?. *International Affairs*, 1, 7-23.
- Ikenberry, J. ve Kupchan, C. (1990). Socialization and Hegemonic Power. *International Organization*, 44(3), 283-315.
- Investopedia, (2020). World Top Economies. <https://www.investopedia.com/insights/worlds-top-economies/>. Erişim: 30 Nisan 2021.
- Kagan, R. (2008). *The Return of History and the End of Dreams*. New York: Knopf Publishing.
- Kamali-Chirani, F. ve Khalid, I. S. (2020). Policy Review COVID-19 and Change in Global Political Order. SDPI.
- Kennedy, P. (2001). *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri* (Birtane Karanakçı, Çev.). İstanbul: İş Bankası.
- Keohane, R. (1980). The Theory of Hegemonic Stability and Changes in International Economic Regimes, 1967-77. Ole R. Holsti, Randolph M. Siverson ve Alexander L. George (Ed.). *Change in the International System*. Boulder, CO: Westview Press, 131-162.
- Keohane, R. O. (1984). *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton: Princeton University Press.
- Kindleberger, C. (1981). Dominance and Leadership in the International Economy: Exploitation, Public Goods and Free Riders. *International Studies Quarterly*, 25(2), 242-254.
- Knight, W. A. (2014). Challenges to US Hegemony. Keynote Address to the LIRDS Think Tank. Georgetown, Guyana.
- Knoema, (2020). World GDP Ranking. <https://knoema.com/nwnfkne/world-gdp-ranking-2020-gdp-by-country-data-and-charts>, Erişim: 30 Nisan 2021.
- Krasner, S. D. (1983). Structural Causes and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables. Stephen D. Krasner (Ed.). *International Regimes*. Ithaca: Cornell University Press.
- Kurečić, P. ve Binoy K. (2016). A Multifarious, Multifaceted Approach to the Multipolar World: A Necessity. 13th International Scientific Conference on Economic and Social Development Conference, Barcelona, Volume 1.

- Layne, C. (2011). The Unipolar Exit: Beyond the Pax Americana. *Cambridge Review of International Affairs*, 24(2), 149-164
- Leonardo, E. K. (2007). A Case Study in Declining American Hegemony: Flawed Policy Concerning the ICC. *The Whitehead Journal of Diplomacy and International Relations*, 147-166.
- Mark B. (2004). The Rise of the 'Neocons' and the Evolution of American Foreign Policy. Working Paper No. 107, Asia Research Centre or Murdoch University, 1-22.
- Mearsheimer J. J. (2018). The Rise & Fall of the Liberal International Order, Paper Prepared for Presentation at Notre Dame International Security Center.
- Molchanov, M. (2012). *Hegemonic Power*. SAGE Publications, 787-790.
- Norrlöf, C. (2018). Hegemony. Oxford Bibliographies cited in Biran Schmidt, *Hegemony: A conceptual and theoretical analysis*. <https://doc-research.org/2018/08/hegemony-conceptual-theoretical-analysis/>. Erişim: 29 Nisan 2021.
- Nye J. S. Jr. (1990). Soft Power. *Foreign Policy*, 80(Twentieth Anniversary), 153-171.
- Puchala, D. J. (2005). World Hegemony and the United Nations. *International Studies Review*, 7(4), 571-584.
- Roloff, R. (2020). COVID-19 and No One's World: What Impact for the European Union?. *Connections*, 19(2), 25-36.
- Schmidt, B. (2018). *Hegemony: A Conceptual and Theoretical Analysis*, *Hegemony: A Conceptual and Theoretical Analysis*. <https://doc-research.org/2018/08/hegemony-conceptual-theoretical-analysis/>. Erişim: 20 Nisan 2021.
- Statisticstimes, (2020a). Projected World GDP Ranking. <https://statisticstimes.com/economy/projected-world-gdp-ranking.php>, Erişim: 30 Nisan 2021.
- Statisticstimes, (2020b). United States vs China Economy. <https://statisticstimes.com/economy/united-states-vs-china-economy.php>, Erişim: 30 Nisan 2021.
- Strange, S. (1987). The Persistent Myth of Lost Hegemony. *International Organization*, 41, 1987.
- Tomja, A. (2014). Polarity and International System Consequences. *Interdisciplinary Journal of Research and Development*, 1(1), 57-61.

- Viotti, P. R. ve Kauppi. M. V. (2010) *International Relations Theory*. Boston: Pearson Education.
- Wallerstein, I. (2006). *The Curve of American Power*, *New Left Review*, 1-20.
- Waltz, K. (1979). *Theory of International Politics*. Addison-Wesley Publishing Co.
- Weber M. (1997). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhü*. (Zeynep Gürata, Çev.). Ankara: Ayraç.
- Worldometer, (2021). *COVID-19 Coronavirus Pandemic*. https://www.worldometers.info/coronavirus/?utm_campaign=homeAdvegas1?. Erişim: 28 Nisan 2021.
- Zakaria, F. (2008). *The Future of American Power, How America Can Survive, The Rise of the Rest*. *Foreign Affairs*, 87(3), 18-43.
- Zakaria, F. (2019). *The Self-Destruction of American Power*. *Foreign Affairs*, 98(4), 10-16.

Extended Abstract

In this study, the effect of the COVID-19 pandemic on the global leadership struggle has been examined. In this context, firstly, the conceptual explanation of hegemony and how this concept is understood in international relations theories are analyzed.

From a theoretical point of view, the realist understanding sees hegemony as the access of a state to the power that will have a coercive effect on the others due to various conditions. States attempt to protect their existence and interests in an anarchic international environment as a result of the power struggles. The neo-realist approach sees hegemony as the access to power by making alliances of states in the international structure and the achievement of hegemony with consent and enforcement capacity. Despite some differences in the liberal and neo-liberal approach, they interpret hegemony as the access and use of power in a system based on interdependence, international institutions, norms and rules. The Gramscian approach, as part of the critical theory, considers hegemony as a certain type of sovereignty created by the dominant state through the interactions of *hegemony*, *historical bloc* and *civil society*. This domination is a world-class system of production supported by common interests and ideological perspectives, as expressed by Cox.

Regarding the analyze the reasons and process that has facilitated the USA to be a global power, we can summarize

those as follows: the effective use of the capitalist economic and liberal political system together, owning fertile and vast lands, hosting a continuous brain drain, being a pioneer of technological innovations, prevention Europeans from interfering with the American continents through Monroe doctrine and keeping them away from the American continent, being under the protection of oceans which decreases the threat of occupation, avoiding participation in the struggle among the great powers, avoiding to incur huge military costs and using the American continent as a domestic market. After 1945, it spread its global domination to the whole world through international economic institutions that adopted a capitalist understanding.

American dominance continued until the 1970s without any problem. The end of the Bretton Woods system in the 1970s indicated that American hegemony was in decline. However, after Reagan started the second harsh competition with the Soviets Union in 1980, the USA stopped its decline. When the Cold War ended and America emerged as the sole power in the world, it was the heyday of American hegemony as a historical enemy the Soviets Union disappeared through collapse. However, the three events that took place after 2000, the Afghanistan and Iraq wars and the 2008 global financial crisis, revealed the fact that there was an erosion in US power. In addition, the export-oriented growth models implemented by most states in Asia after 1970 led to an uninterrupted increase in the economic growth of these countries for almost 30-40 years. Thanks to this growth model, China has reached the capacity to become a global power. China has been the most producing country after the USA.

Prior to the COVID-19 pandemic at the beginning of 2020, the US was in an economic downturn. From a historical point of view, some epidemics experienced in the past have affected the global power struggle. According to this analysis, although this epidemic affected the USA very much from an economic perspective, it would not bring a significant change in the current global leadership of the USA. It is also difficult to come to a reliable conclusion about how much China is affected by this pandemic, as China does not fully disclose its data. However, according to the data announced, China continues to close the gap with the USA in terms of production capacity during the pandemic. Therefore, we are going through a process that Fareed Zakaria conceptualizes as the rise of rest.

China is a candidate to become a global power in economic perspectives. However, analysis has revealed that it will be difficult for China to turn this into political hegemony. In

summary, these reasons are the risk of difficulty in transforming China's economic power into military power, the absence of a reliable ally cluster around it, the absence of an ideological value to spread globally, the control of the USA and its allies, the Chinese sea energy and trading routes, being far behind the USA and the West in technological innovations, the fact that the export and production capacity depends on the assembly industry, the fact that most foreign companies can produce most of the goods, being far behind the US in terms of universities and foreign student attraction, the weakness of China's cultural hegemony capacity, the weakness of Chinese military capacity to compete with the USA.

¹ Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası ekonomik kuruluşlar ile DHL gibi özel firmaların verilerinde faydalanılmıştır.

² Konuya ilişkin ayrıntılı bilgi için; Demir, S. (2011). ABD'nin Küresel Gücünün Britanya ve Osmanlı İmparatorluğu Dönemi ile Karşılaştırılması. Genelkurmay SAREM Stratejik Araştırmalar, 9(17), 41-96.